

ШЫН

Совет Эвилелинин Коммунисттик партиясынын
Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин,
ажылчы чоннар депутаттарынын область Советинин органы

Күш-ажылчы чедишкениер (2 арын).
Ворошилов аттыг колхозта (2 арын).
Германия-биле тайбын керээзиниң дугайында Совет Чазактын төлөвилели (2 арын).
ЧАДААНА МТС-те (2 арын).
Д. Шагдыр.—Культармейжи кыс (2 арын).

«Герман айтырыг болгаш Европанын аймыл чок чоруун хандырамынч соругалары».—1954 чылдың февраль 1-де дөрт күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң берлин чөвүлел хуралына В. М. Молотовтун меделгели (3—4 арын-нар).
РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР (4 арын).

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ ХУРАЛДАРЫ

Ам үеде округтарның сонгулда мурнуун чөвүлел хуралдары болуп турар. Сонгулда мурнуун баштайгы чөвүлел хуралдары бистин чурттуң найыслалы Москвага болуп эрткилээ. Бистин областның сонгулда мурнуун районнар болгаш округтар чөвүлел хуралдары февральдың 4—5 хуннеринде эгелээ. Эвилелиниң Советинге сонгулдактар таланы-биле Кызылдың сонгулдактар мурнуун сонгулда мурнуун чөвүлел хуралы бо айның 9-та Кызыл хоорайга болуп эртер.

ниң күөседириңге беленил илередиң турар.

Совет Тываның ажилчы чоннарының кандидаттары—штер Тока, Чимба, Чавыдак, Нуждина, Дүкеек болгаш Настык-Доржу олар болза, коммунистерниң болгаш партия кижигуну эвестерниң сонгулда блогоуну кандидаттары болуп турар. Сонгулда мурнуун чөвүлел хуралдарына ажилчы чоннарының болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери оларның кандидаттарынын чангыс эп-сеткил-биле дегкин, оларны коммунистерниң болгаш партия кижигуну эвестериниң ниити кандидаттары кылдыр депшидиң турар.

Бистин кандидаттарымыс — совет улустуң эң эки оолдары болгаш кыстары, Төрөөн чуртунга кызыгаар чок бараан болушкуну-биле чоңун иделгели чаалап алган кижилер болур. Олар Төрөөн чурттуң моондаа ийи чектелишкени дээш, оң күчү-шылдын улам быжылгаары дээш боттарының бүгү күжүн, аргаларың болгаш билини берип турарлар. Бистин чуртта кижилерниң ниитилеге хамааржып турар байдалың оң кошул-хөргөңизиде, национал үндесиниң-даа, эр херээжиниң-даа, албан дужаалы-даа илередиң тодаргайлавыс, харын хамааты бурузунуң бодунуң күш-ажылы тодаргайлап турар. Депутаттарга кандидаттар кылдыр депширттирген кижилер шак-ла ындаг—боттарының ажил-херээ-биле чоңа идегетирген кижилер болур.

Округтарның сонгулда мурнуун чөвүлел хуралдарына чүве чугаалаан кижигуну-ле Төрөөн чуртунга кызыгаар чок бараан болуп турар кижилер дээш бадылашканын бээрине бүгү сонгулчуларны кыйгырып турарлар.

Сонгулда кампанияны ам чаа учкада—коммунистерниң болгаш партия кижигуну эвестерниң блогоуну кандидаттары дээш агитация ажилың чорудар үч-чадаже шилчип кирип турар.

Партия организациялары болза, бузуретирген кижилериниң хары-салгалыг болгаш хүндүлүг хүлээлгезин күөседириңге бүгү талазы-биле дузалаар хүлээлгели. Оларга дузалажыр кылдыр агитаторларның ажилың күштелдери, оларны сонгулда материалдары-биле хандырагы эрежеок чугула. Бузуретирген кижилер боттарының ажилың чорударда калбак активке даяныр ужурлу.

Коммунистерниң болгаш партия кижигуну эвестерниң сонгулда блогоуну чаа тиелдигези дээш агитация ажилың шыдамыккайы-биле чорудары бузуретирген кижилерниң болгаш агитаторларның хүндүлүг хүлээлгези болур.

Коммунисттик партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттышкан совет улус ам болур сонгулдактарга коммунистерниң болгаш партия кижигуну эвестерниң сонгулда блогоуну чаа тиелдигезин хандырып, оң-биле совет ниитилелиниң мораль-политиктиг чангыс эвин, улустарның бузулбас найралынын быжыын бүгү делегейге база катал көргүзөр.

Соңгулда мурнуун чарыжы

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК (Телефон-биле). Барың-Хемчик районнуң «Барлык» совхозуңуң механизаторлары бүгү улустун байырлары — март 14-ке күш-ажылдың бедик түнелдери-биле ужуражыр дугайында алган хүлээлгезин чедишкениниң боттандырып турар. Оң түнелинде бо чылдың февральга иедир 7 тракторлары болгаш кедээ ажил-ажынын дыка хөй машиналарының септегезин бүрүн доослушаан, 30 ажыг трактор андазыннарын, тараа чажар машиналарын, тракторнуң 7 андазыннарын бедик шынарлыг септеп доосканнар.

Артак тракторларың болгаш кедээ ажил-ажынын яны-бүрү септелгелерин сонгулда хүнүнүң бетин-

де доозар дээш сонгулда мурнуун чарыжын улам күштелдиң турарлар. Бо талазы-биле трактор бригаданың бригадири эш Делег-оолдуң бригадасы социалисттик чарыш-ка тиелекчи болуп, эрестиг ажилдап турар.

Совхозтун хову бригаданынын үренин арыглаашкынында бөлүү үренин культураларының бүгү арыглаашкынын чажарының бедик шынарыңа чедир бүрүн арыглап дооскан.

Чепсек-херексел септекилери эштер Мадар, Дүкеек, токар Мергенек олар чакы тарылганың белеткек ажилдарының чарыжыга мурнакчы болуп, хүн нормазын доктаамал ажыр күөседиң турарлар.

Агитколлективтин ажилы

Улуг-Хем районда Мичурин аттыг колхозта парторганизация агитколлективтин ажилы эки улуртуп турар. ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдактар-биле холбаштыр агитаторларга сургаалдарын чорутушаан, оларны ажилың чарты тургускан.

Колхозтун төвүнде 6 кижигуну бар, фермаларда, бригадаларда болгаш ыраккы мал участоктарында 10 агитаторлар ажилдап турар. Олар боттарын, сонгулда материалдарың тайылбырлаар ажилды улам калбартып турар.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чыылдырганы совхозтар ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

Февраль 4-те Москвага, Кремль ордузунуң Улуг залына СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чыганы совхозтар ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы бодунуң ажилың үргүлчүлээ.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ССРЭ-ниң Совхозтар министри эш А. И. Козловтун илеткелиниң талазы-биле саналдар беришкениң үргүлчүлээ.

Грузин ССР-ниң Очамурскинин шай совхозунуң директору эш Дитуридзе шайның бедик дүжүдүн өстүрүп алырың дугайың чугаалаан.

Совет Эвилелиниң Маалыры Зайцев аттыг совхозтун директору эш Задеснец бодунуң чугаазыңа Карел-Фин республикада ногаа-мал ажилды оң улуг ажил-ажынын коллективиниң СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң төгүлүг шитирлерин амырдалга боттандыра дээш демисежиң турарың дугайың чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Советинге сонгулдактарга белеткенмишаан, совхозтун коллектив чаксы тарылга чедишкениң белеткенири дээш чарышты калбартып турар.

Эш Задеснецтин демделгезин болза, Карел-Фин ССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың найыслалың долгандыр картофель, кога болгаш сүт базанын тургузар ажилды багай чорулап турар. Оң түнелинде, шак ындаг культураның өрөөниң өстүрүп алырың аргалары бар турунда-ла оларны чурттуң мурнуу талакы районнарыңдан сөөртүр ужурга таваржып турар.

Украин ССР-ниң Совхозтар министри эш Коваль бодунуң чугаазыңа республиканың совхозтары күскү чер андалыгының планын күөсеткени болгаш бо чылын бүгү чазын тараан черлерин күскү чер айдарылгазында тарырың чугаалаан. Инектерин, хаванарың, хойларың өздүдээс илгеткен.

Ынчалза-даа чамдык совхозтарда кедээ ажил-ажыг техниказы багай ажилдатынып, тарааның дүжүтүүнүң мал бажынын өздүдээсин болгаш оң продуктулуунуң өздүдээсин талазы-биле планнар күөсетимейн турар деп оң чугаалаан. Эш Коваль оон ийи совхоз бүдүргезиниң чыдың каап турар чоруун узуткаар соругла-биле ажил-ажылдарың тускай эртемниң кадрлар-биле быжылгаар талазы-биле ач чоруткан хемчеглериниң дугайың чугаалаан.

Ажилчы чоннарың сонгулда мурнуун чөвүлел хуралдары

Биш-Хем

ТУРАН (Телефон-биле). Биш-Хем районнуң ажилчы чоннарының төлээлекчилери — кедээ ажил-ажынын тускай эртемчилери, алдарлыг механизаторлар, малчынар, тудугсууржулганың көскү чартыкчылары, үлетпур бүдүргелериниң стажановчулары партия, комсомол, профвиелдер организацияларының болгаш кедээ Советтерниң төлээлекчилери 200 ажыг кижигуну Туран хоорайның культурта бажынының улуг залыңа февраль 4-те чыгып келгениер.

Сонгулда мурнуун чөвүлел хуралын райкүөскомунуң даргазы эш Хорлуг-оол бодунуң эге сөзү-биле ажиткан.

Тураның машина-трактор станциянының контролер-механиги эш Хлопушкин индирге бир дугаарында үнүп келгеш чугаалааны болза: — Эштер! Коммунисттик партияның алдарлыг херээнге канчалгаан, боттарының ажил-чорудулазы-биле шыларгаан, ажилчы чоңунуң бүзүреддиг оолдары Сталинчыл панчалдык лауреаттары Салчак Калбак-рекович Токаны Эвилелиниң Советинге, Марк Борисович Митинни болгаш облүкүскомунуң даргазы эш Александр Маньгеевич Чимбаны Националдар Советинге депутаттарың кандидаттарыңа депшидиң үндүрген бистин колхозчу тараачынырыска, кедээ ажил-ажынын

Туркменияның каракул ажилдык совхозтарының трестиниң директору эш **Наджаров** элезиниң ховуларының берге байдалдарыга хойларың өздүдээс илгеткен, оларның продуктулуун бедидип турар хойжуларың болгаш тускай эртемчилерниң эрес-маадыр күш-ажылының дугайың чугаалаан. Чаш малдарны ажаап камгалаарының, каракулдун болгаш сүттүн бүдүргезиниң бот-үнезин чингеткен бүгү совхозтар 1953 чылда улуг оруулагы болганнар.

Краснодар крайың «Ийиги беш чыл» совхозунуң директору эш **Шевчук** бодунуң саналыңа совхозта мичуринчи мурнакчы эртемнин чаа-чаа чедишкенирин непертедип турарың, мурнакчы ажилдакчыларың дуржулгаларың, иштики курлавырларың ажиллап турарың чугаалаан. Эртен чылын совхоз чык гектар тарылга шөлүнүң, шынааларың болгаш олар-бетчилериниң бурузданын ортума-биле 4412 килограмм сүтү бир инектен алган, 271 центнер дириг деңизлиг этти күрүнүге дужааган.

Совхозтун коллектив чүгле хөй продукцияны алырың сорулгазын салып турар эвес, харын оң бот-үнезин чингедириңниң сорулгазын салып турар. Ол чорук 1953 чылда мал ажилыңа болгаш хову ажилыңа чарыгдалды 8,7 хуу чингедирилери арганы берген. Ажилдакчылар үш чыл хуусаалыг зоотехниктиг курстарда өөренип турар, чүс хире кижигуну мал ажилының болгаш хову ажилының мастерлери деп атты алганнар.

Литва ССР-ниң «Троикунай» деп анык совхозунуң чедишкенириниң дугайың оң ажил-ажынын директору эш **Шедар** чугаалавышаан, ССРЭ-ниң Совхозтар министрствозунуң ажилында бар турар чепсезтери чугаалаан. СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалың дегкип турар эки дужаалдарны министрство үндүрбүшаан, оларны күөселедерин хандырабайн турар деп, ол чугаалаан. Эртен чылдың октябрьда мал ажилында ажилчылары тускай идик-хеп-биле хандыраарыңа дугайында дужаал үндүрген, ыңчалза-даа ол мыңгаа чедир күөсетимиз. Министрство бодунуң планнарыңа ажил-ажынын калбартырың болгаш быжылгаарының күөселинде боттанып турар тудугларың тудуг материалдары-биле хандыраарың өөренип көрөбайн турар.

Алтайның тараа ажилдык совхозунуң директору эш **Фромов** кедээ

ажыл-ажыг бүдүргезиниң көдүр-лүүшкүнуң херээнге ажиллатынмайн турар курлавырларың дугайың чугаалаан. Эң чугула курлавырларны бирээни болза, хөй күш үнер ажилдарың механизастары болур, ыңчалза-даа Совхозтар министрствозу бо херекче улуг кичээнге салбайн турар. Силос салырың күчүлүг комбинадын тургузарың дугайында, тараа арыглаашкынын механизастарың дугайында айтырырларың Фромов тургускан.

Эртенги хуралга кедээ ажил-ажыг эртемнириң доктору профессор **Эдельштейн**, Мурманск областың Кольскиде аң ажилдык совхозунуң директору **Воробьев** олар санал бергениер.

Февраль 4-те кежээки хуралга ССРЭ-ниң Совхозтар министри эш Козловтун илеткелиниң талазы-биле саналдар үргүлчүлээ.

Узбек ССР-ниң Совхозтар министри эш **Джалилов** республиканың совхозтарының хөвөң ажилың дугайың чугаалаан.

Херсон областың «Бериславский» совхозунуң партия организациязының секретары эш **Скиртенко** совхоз ажилчыларының ортузунга СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктааларың пропагандаларың дуржулгаларың солукшаан. Ол документириң коммунистер болгаш тускай эртемчилер өөренип, Совхозтун директория чери-биле кады партия организациязы Пленумунуң шитирлерини күөселедизиниң талазы-биле хемчеглери ажилдап кылган болгаш ажилчыларың хуралдарыңа чугаалажып көргөн. Совхозта 70 агитаторлар ажилдап турар, 10 хана солуннар үнүп турар.

Партия организациязының чоруткан ажилдарының түнелинде совхоз элзени чедишкенириңиң чедиң алган. Күскү чер андаларың Октябрьның 36 чыл оюнга чедир доздуган. Механизаторлар эртен чылдың дөрткү кварталында тракторлар септегезин хуусаа бетинде доосканнар.

Совхозта тургускан билг бедилериниң курстарында 100 кижигуну өөренип турар, совхозтун ажилчыларыңа 600 олуттуг клубту тудуп турар деп эш Скиртенко меделгезин.

Эткер-сүткүр малдарың Чкаловтун эртем-шинчилел институтунуң директору эш **Евсеев** кандаачал мурнуу-чөөн районнарың совхозтарыңа быжыг чөм суурну тургузарың айтырың чугаалаан.

Сүткүр малдарың продуктулуун бедилериниң канчаар-даа аажок

улуг аргаларың дугайың Белорус ССР-ниң «Кызыл сылдыс» совхозунуң директору эш **Бурый** чугаалаан. Совхоз котдан инектерин өстүрген, эртен чылын оларны бирээзиниң ортума саалдазы 5283 килограмм четкен. Ажил-ажынын коллектив чөоккү ийи чылда инек бүрүзүнүң ортума саалдазын 6 муң килограмм чедирериниң сорулгазын салып турар. Ол сорулга-биле чөм суурну калбартып, бо чылын мал чөм культуларының бедик дүжүдүн алларың хемчеглериң аң чоруткан.

Будурулге болгаш чуртталга тудугларың ажилдарыңа хөй күш үнер ажилдары механизастары-биле совхозтарга дуза көргүзериңиң айтырың эш Бурый салган.

Краснодар крайың «Кубань» совхозунуң директору, Социалисттик Күш-ажылдың Маалыры эш **Трофименков** саналыңа 1953 чылда совхоз 5700 гектар шөлден 23,5 центнер тараа культураларың алганың чугаалаан. Гектардан 23 центнер тараа мал тоорукту, 29 центнер анаа сиениң болгаш тарымал сиениң алган. Эске совхозтарже муң центнер ажыг хөй чылдыг сиенириңиң үрениниң чоруткан. Совхоз сиениниң бот-үнезин дыка чингедишкениң чедиң алган. 1950 чылдың деңизли-биле алырга, 1953 чылда центнер сиениниң бот-үнези 40 хуу чедир чингезин. Тарылганың дөрбөлчин-уланчак аргазың ажилдааның ачызында ол-ла үениң дургузунда тарымал тооруктун бот-үнези барык-ла ийи катал чингезин.

Эш Трофименков кедээ ажил-ажыг эртем-биле практиканың сырый харылзазының эрежеок чугулазын демделгезин.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң доктаалың чедишкениниң күөседири дээш социалисттик чарышты калбартып чорудары-биле совхозтар ажилдакчыларың кыйгырган кыйгырыгың үндүрениң эш Трофименков саналдаан. Ол саналды чөвүлел хуралдың киржикчилери изин-биле чүүлдүтүрүп көргөн.

Кежээки хуралга ол ышкаш кедээ ажил-ажыг эртемнириң В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел Академиязының президентизи академик **Лысенко**, Казах ССР-ниң Совхозтар министри эш **Власенко**, Москва чогуунуң мурнакчы совхозу «Горки-11» совхозтун директору, Социалисттик Күш-ажылдың Маалыры эш **Семенов** олар санал бергениер.

Чөвүлел хурал бодунуң ажилың үргүлчүлөп турар.

(СЭТА).

сонгулда мурнуун хуралыңдан чангыс үн-биле деткээ.

Хуралдан Кызылдың № 322 сонгулда округунуң чөвүлел хуралыңа баар 5 төлээлериң бадылаан. Коммунистерниң болгаш партия кижигуну эвестериниң сонгулда блогоу дээш бадылаарың бүгү сонгулчулары хуралдан кыйгырган.

Тес - Хем

САМАГАЛДАЙ. (Телефон-биле). Тес-Хем районунуң сонгулчулар төлээлериниң февраль 5-те болган хуралыңа 160 ажыг кижигуну олурушкан. Райкүөском даргазы эш Чаданбаның доңду илеткелиниң соода ажил-ишке холбашкан патриотчу саналдар эгелээ.

Самагалдай эмнелгезиниң медресказы эш Семашева, Тес-Хем МТС-тин агроному эш Назарова, Бертаг чеди чыл школазының өөрөдиге эргелекчизи эш Яковлев болгаш оон-даа эске штер саналдарыңа ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаты кандакт кылдыр штер С. К. Тока, Л. Т. Нуждина оларны боттарының коллективтеринде депшиктени чугаалааш, ону деткиринче сонгулчуларың кыйгырган. Ол саналдары хуралдың киржикчилери бүрүн деткээ.

Моон-биле кады ол хуралдан округтун чөвүлел хуралыңа баар 3 төлээни болгаш сонгулчулар ортузунга ажилдаар бузуретирген 9 кижигуну бадылаан. Бүгү сонгулчулары кыйгырың үндүргөн.

Чөөн-Хемчик

ЧАДААНА (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районунуң ажилчы чоннарының төлээлекчилериниң февраль 5-те болган сонгулда мурнуун хуралы бедик көдүрүлүүшкүнүң эртен. Партия райкомунуң секретары эш Еремеевтиң доңду илеткелиниң соода деткиле талазы-биле саналдар калбарып турган.

Националдар Советиниң депутаттарының кандидаттарыңа эштер М. Б. Митинниң болгаш Д. С. Настык-Доржунуң база Эвилелиниң Советиниң депутаттың кандидатыңа эш С. К. Токаның депширтгенин

„Герман айтырыг болгаш Европаның айыыл чок чоруун хандырарының сорулгалары“

1954 чылдың февраль 1-де дөрт күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң берлин чөвүлөл хуралына В. М. Молотовтуң медегели

(Төңүзү. Эгези 3-кү арында).

зоналарынга чуула-бүрү диверсиялар болгаш хоралакчы үүлүгедилер чорударына 100 миллион долларны оң хоюду ёзугаар төлөвилээ. АКШ-тың талазындан ындыг оа-зымны кылган хей-хөй чурттарга чөптүг удурулушкынын хандыгы-тырган чүс оолганда, үстүндө аныт-тыган «хоюнду» чарлап делгере-дери кызыры берген. Сөөлүгү үеде оң дугууну эвезжи-биле чугаала-арып оралдажып турар апарган.

Ынчалза-даа, бир эвес улус демократиянын чурттарына хоралакчы ажил чорударына 1951 чылда 100 миллион долларны төлөвил-лээн болза, 1952 чылда-даа, 1953 чылда-даа, база 1954 чылда-даа кайды-бир түңнер база-ла төлөвил-летинген дээрн тодаргай. Ол үеде дугуунда төлөвилетинген түңнер чартык миллиард, азы бүдүн ми-лиард доллар четкен бе дээрзин бис билөөс бис. Улус демократиянын чурттарына хоралакчы ажил-чору-дулга долларлар агышкыны калбарышчаан турар дээрзиниң эвези эвес даштыкы демдектери бар.

Бир эвес ол кандыг-бир күрүнө-нүн арыз иштики херээ болган олза, ооң дугайын чугаалаарын барып болур турган. Ынчалза-даа ол ын-дыг эвес-ле болгай.

«Айыыл чок чорукту бот-ботта-рынга хандырарының дугайында америк хоюлу» хамыктың муруну-да Европада чаа дайынны белеткэ-риниң чүүлү болуп турар деп фак-тыны оюп эрте берип болбас. Ол хоюдуңу сорулгазы—чаа дайынны чүгө Европада эвес, харын Азияга база белеткээри болур дээрзин ол хоюлуга дараазында кириген ча-залгалар көргүскөн.

Бис дээрги Даллестин субботада кылган чугаазын дыңдап турувуста, ол чугаа тайбыңга ынакшылдык бодалдар-биле сиңикен деп көстүп болур турган. Бонн болгаш париж дугуржулгаларына хамаарыштыр айынышкындар кылбазын дээрги Даллес дөрт сүмөлөп турган. Ынчалза-даа, өске талазындан алырга, фактыларын барымдаалар көрбөске мелегейимээр апар. Ынчаарга мээң чаа-ла чогуур сан-тү-нерин чижек кылп чугаалааным фактылар болза, дээрги Даллестин сөс кырында оожургадышкыны-рындан мырнай өске кылдыр чу-гаапал турар.

Гермай милитаризминин мурунга эжикиниң ажыдып берип турар бонн болгаш париж дугуржулгала-рына ажыктыг кылдыр сөстөрини сөөлүгү үеде хөйү-биле шилеп турар. Ол дугуржулгалар он-он чылдарга санатнын болуп турар. Германия-биле тайбың керээзиниң дугайын бодарын октаар деп биске чугаа-лаксап турар шыкаштырлар. Бир эвес бис бонн болгаш париж дугур-жулгаларының адаанга алды чакта-рыңың ат салышкыны чыгыр болзувуса, ол четчир. Германия-биле тайбың керээзин ооң-биле ха-рын солуксап турары ол чадавас.

Ынчалза-даа Германия-биле тай-бың керээзин дүргөн чарарының эр-гежок чугулазын чедир үчүлөвейн барып болбас. Версальдүгүнел-дерин барымдаалап көөрүн база хе-рекке ап көрөс чогуур.

Делегейниң бирги дайынының соонда бир-ле кыска үеде барыын чүкө Версаль керээзинге бүзүрөп, ол европа күрүнелерин герман ми-лиитаризмин болгаш герман агрес-сияны каттап төртүңнеринде кам-галаарының айтырыш шийтирилээн деп турганнар. Версаль керээзинин авторларының үндөүлө чөгү бо-ла гаш үчүлөй чедир көрбөс чоруу кыс-ка хуусаада көстү берген. Версаль Европада айыыл чок чорукту чүгө хандырбаан эвес, харын делегейниң ийги дайынынын кол чылдактары-нын бирээзи болган. Ол чорук бо-ла, Германияга хамаарыштыр ол ке-рээниң дарлакчы керээ болганы-биле, база герман улуска өжээниң болганы-биле тайылбырлатынар — ынчангаш ол чайлаш чок болгаш бужар буураашкыга таварышкан.

Париж болгаш бонн дугуржул-галары Версаль керээзинде канча-ла дээрелөөс. Бо дугуржулгалар Европаның айыыл чок чоруун хан-дырарының эрге-ажыктары-биле-даа, герман улустун эрге-ажыктары-

биле-даа дүгжүр чүвези чок дээрзи мында чүүлдерни шийтирлеп турар. Бо дугуржулгалар—чүгөле бек сура-лыг сонгу-атлантика шериг бөлүг-ленишкиниң кезээ болуп турар.

Париж болгаш бонн дугуржул-галарын ёзугаар Барын Германияны 50 чылдар дугузуңда национал тус-кай турар чоруу болгаш бодунуң даштыкы херектеринге хамаарышпас чоруу чок чартык эжелетирген чур-тук байдалыга хевээр артырарын оралдажып турарлар. Бо корум-чу-румнарны бүгү Германияга, ооң иш-тинде ооң чөвн кезээне база, бет-иле дээрге—бөгүн дээрги Бидонуң чугаалааны дег—тайбың керээзин чар-гыже чедир тургузарын биске са-налдап турарлар, мынаарга ол ке-рээни белеткээринче киреинге ам-даа чөпшээрешпей турар. Ынчалза-даа ол оруктап кандыг немец эки-туразы-биле баар боор? Герман улус-тун эргезин ынчаар каржызы-биле үрээринче версаль керээзи бекин барбаан.

Барын Германияда немецтер боттарының иштики херектерин-даа, өске күрүнелер-биле боттарының даштыкы харылзаларының дугайы-нда айтырылганы-даа тускай шийтирлеп шыдаас болуп турар ындыг байдалды олар тодаргай эвес үр үеиң иштинде шыдажып турар дээринге кым бүзүрөп болур боор. Германияны кайды-бир кезээнге, бо таварылгада, Барын Германия-га, барынын талакы үш күрүнелер—Американың Каттышкан Штаттары, Англия, Франция—туралаана на үе-зинде ооң иштики амдыралына чарчалажып, баяннга бодандырып кээр-ле, анаа онза байдалды ки-рип, черле боттары Германияны оң кезээниң кызыгар чок ээлери кылдыр бодар ындыг байдалды черле канчап бодоп болур чүвөл. Бир эвес амгы Барын Германия-ны кайды-бир тускай кижилери амгы үеде анаа чөпшээрешпей турар болза-даа, ону бөгүн аргажоктун кырында чаргырткан чоруун сагы-вышаан, ындыг байдалды келер үе-де он-он чылдарга хевээр артыр-ып болурун дугайында элээн ыланты-биле бодарына черле кылбайн ту-рары ол.

Ындыг болганда париж-даа, база бонн-даа дугуржулгалары элэин кырында тургустунган болгаш ын-чангаш мөңгө эвес болуп турар-дыр. Ынчалза-даа олар барын-герман армияны тургузары деп ээлдек сет-килдиг хевир-биле херек кырында Барын Германияга чаа доктаамал армияны тургузарына герман ми-лиитаристиниң болгаш өжээректери-ниң холунда хүлүгүн чечип турар. Париж дугуржулгазында көрдүнгөн-иле алырга, баштап 12 дивизиялар тургустунган турар. А оон ыңай? А оон ыңай — бир эвес онза эскет чоктанышкыны кылбас болза, — оон ыңай чүкү болурун бистин, киж-и бүрүсү билип каар. Ынчаарга ын-дыг таварылгада герман милитар-изм герман улустун эрге-ажыктарын тооп көрбөй, бодунуң агрессиян ды-лы-биле ёзулуг чугаалай бээр ындыг үе чедип келир. База ол чорук ара доктаап туруп албас дээрзин билир бис.

«Европаның камгалакчы нийти-лелин» киргеш, Барын Гер-мания герман милитаризмин каттап төртүңнелериниң орунунга ажы-бы-биле туруп алыр. Тайбыңга ынак-шылдыг Герман Демократтыг Рес-публика ол оруктап чорбас дээрзи бүгүдөгү билдирит. Бонн болгаш париж дугуржулгаларын боттанды-рары Германияны каттыштырары-ның орунда ажып эртимсөө моон-дактары ындыг аныктыг тургузуп, герман күрүнениң чангыс аай болур чоруун каттап тургузарын кандыг-бир хуусаада болдунмас кылп турар.

Бонн-париж дугуржулгалары биле версаль керээзиниң аразында база бир нийти демдек бар. Чаа дугур-жулгалар, версаль ышкаш база-ла бодунуң кол уу-биле Совет Эвиле-линге удурланган болуп турар. Оң дугайын ажы-биле болгаш шынчы-зы-биле чугаалаарын шупту эвес кижилер шийтирлеп турар, ынчал-за-даа бис, совет кижилер, бодувус-туң үевиште версальды үнелеп тур-гаш, чазыг кылбас бис. Бонн-париж дугуржулгаларын канчаар көөрүнге, а ол ышкаш ол үнелелден чогуур түннелдерни үндүрөинге база чазыг

кылбас боор бис деп бодоп турар бис.

Бонн болгаш париж дугуржул-галарының салым-чолу версальды салым-чолундан дээр эвес болур деп бодоп турар бис. Чок-ла болза, бонн болгаш париж дугуржулгала-ры боттанып шыдагынас бол-гаш олар ол-ла хевээр өлүг, дедир тэрээн херек чок чүүлдер болуп артып каар, чок-ла болза, ол дугур-жулгалары боттандырышкыны-ның эң эгези ооң-биле кад о дугур-жулгаларының сууру кылп алы-рын оралдажып турар харылзаалары-ның ол бүгү делегей системанын буураарының эгези болур.

СССР-ге болгаш Европаның тай-быңга ынакшылдыг өске-даа улус-тарына удур угланган ол дугуржул-галарга сеткил каттыштырышкы-нын совет улустан манал шыдаас силер.

Бонн болгаш париж дугуржул-галарының авторлары боттарының ХХ чүс чылдын орта үезинде чурттап турарын барымдаалап көрбөй ту-рарлар боор. Бистин үевиште эрткен үелерин, ооң иштинде XIX чүс чыл-дын дең эргелиг эвес дарлакчы ке-рээлериниң багай үлеерлеринге дең-нешпесе чогуур деп чүвени версаль керээзи-ле көргүскөн. Ол хамаанчк бис бистин хүнеривисте чугаалажып көрүп турар керээлерге болгаш дугуржулгаларга хамаарып турар.

Ону күзөвиссисе-даа, күзөвиссисе-се-даа, чаа үеде чурттап турар бол-ганымыста—чаа төөгүнүң болуш-куннарын барымдаалап көрүп турар бис. Бонн болгаш париж дугур-жулгаларының авторлары ол оларга хамаарышпас чүвө деп бодоп турган-нар боор. Ынчангаш оң түңнелде олар бистин үевиште боттуг бай-даллары-биле дүшпөс шак ындыг төлөвилелдерни чогаадып алганнар.

Бир эвес ол төлөвилелдерде бот-тук чүүлдер бар-даа болза, ол тай-быңны эрге-ажыктарына, Европаның улустарынын айыыл чок чоруунга дүшпөшүр турар дээрзин ожаап көрөс чогуур. Герман милитаризми каттап тургузарыча болгаш ботта-рының шериг үлөтүрүн хөрлөө-дириңче дүргөн-не кирерин бодоп ту-рар чүгө герман өжээректөр ол тө-лөвилелдерден түннелдер үндүрүп болурлар. Бир эвес бонн болгаш париж дугуржулгалары күштүг болу берсе, оларның агрессия чүткүлдери боттары арганы алыр. Ынчаарга ол болза, бонн болгаш париж дугуржу-лгалары тайбыңны болгаш Европада айыыл чок чоруктуң херээне эвес, а чаа агрессияны, чаа дайынны белет-кээриниң болгаш өскүдөриниң херээ-не бараан болуп турар дээрзин көргүзүп турар.

Уштунар арга кайдал? Уштуңуң үнер арга бар болбай-наан. Ол арга болза, бистин дөрт күрүнелеривистин бот-боттарың удволаныштыр, бети дээр-ге-ле, тайбыңны эрге-ажыктарына, Евро-пада айыыл чок чорукту хандырары-ның эрге-ажыктарына хамаарып турар чүүлдериниң талазы-биле удур-лангыштыр деп оралдажышкы-нардан ойталаарында болуп турар. Герман милитаризминин каттап төү-түңүшкүнүн болдурбас дээрзи-биле шупту чөпшээреш болзувуса, үнер арганы тып алыры берге эвес болур.

Германия-биле тайбың керээзин чарарының дугайында айтырыгы шийтирлээр харын бо сорулгаларга эргежок чугула болуп турар. Гер-ман улуска дайын кыжанынын күш-телдирип турар бонн болгаш париж дугуржулгалары эвес, а тайбың ке-рээни херек. Герман улуска ёзулук хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту чүгө тайбың керээзи хан-дыр, иштики херектерин-даа, өске күрүнелер-биле аразында харылзаа-ларга хамаарып турар херектерин-даа шийтирлээриниң хостуун чүгө ол хандынар.

Германия-биле тайбың керээзиниң үндөүлөүлөрүн бодунуң төлөвилел-лин Совет чазак Францияны, Ан-глияны болгаш АКШ-тың чазакта-рынга ийи чылдарынын мурунда-ла кириген. Ынчалза-даа барынын тала-кы үш күрүнелер ол төлөвилелди боттарының канчаар көрүп турарын амдыга чедир чугаалааан болгаш Германия-биле тайбың керээзиниң талазы-биле боттарының кандыг-даа саналдарын кирибээр. Ындыг хамаарыла ол чугула айтырыгын шийтирлээринге идиг бербес.

Тайбың керээзиниң үндөүлөүлөрү-нүн талазы-биле бистин кириген төлөвилелин ёзугаар Германия чангыс аай болгаш хамаарышпас, демократтыг, тайбыңга ынакшылдыг күрүнө болуп каттап тургустунар. Эжелеп чагырып турар күрүнелери-ниң бүгү чөпшөктөгү күштерин тайбың керээзи күштүг болуп кирген хүнден эгелээш бир чыл дугузуңдан орай эвесте Германиядан үндүргөн турар ужурулук.

Мурунда кирген төлөвилелге «Политиктиг чүүлдер» деп кезек-ке моон адаанда чүүлдерни немээр херек деп санап тур бис.

«Германия-биле тайбың керээзи-нге ат салырының мурунда база Германияны чангыс аай күрүнө кыл-дыр каттап каттыштырарының му-рунда Герман Федералдыг Респуб-ликанын болгаш Герман Демократ-тыг Республиканын чазактарының чарган керээлеринде азы дугуржул-галарындан үнүп кээп турар поли-тиктиг болгаш шериг шынчылгы кан-дыг-бир хүлээлгелери Германияны кырынга онааштырбас.

Бир эвес эрткен хуралга дээрги Иденниң оожургадыкчы медегле-ли бо чөвүлөл хуралда төлөзетир-ген барынын талакы күрүнелериниң чазактарының санал-оналына дү-жүп турар болза, ындыг санал удурланышкына таварышпас ту-рар ийик.

Саң-экономиктиг байдалды экижи-деринге керээге көрдүңүп болур чүүлдер Германияга улуг ужуру-залыг болур. Маана холбаштыр бис бистин төлөвилелин өскө моон адаан-да чүүлүд немээр күзөңчиг болур деп санап тур бис.

«Садыг хүлээлгелериниң талазы-биле өрөлөрүндө ангыда, дайын сөөлүңдө күрүнө өрөлөрүн АКШ-ка, Великобританияга, Францияга болгаш СССР-ге төлөүлөрдөн Герма-ния бүрүн хостаттырар».

Демократтыг Германия чурт кам-галагына эргежок чугула национал белектиг күштерин турар деп Гер-мания-биле тайбың керээзиниң совет төлөвилели көрүп турар. Ол айты-рыгы ылаптаар сорулга-биле «Ше-риг талазы-биле чүүлдер» деп кезек-ке моон адаанда немелден кири-рин саналдап тур бис, чүл дизе:

«Ол чөпшөктөгү күштерин хемчээ-лдери иштики шынчылгы сорулгалар-га, кызыгарларны чурт камгала-лы-биле болгаш агаарга удур кам-галап-биле дүшүрүп кызыгарлатын-гы турар».

Ындыг чүүл бистин чазактары-ның ат салганы чогуур тайбың ке-рээлеринде бар болуп турар чүүл-дерге дүгжүр апар.

Тайбың керээзин белеткээриниң эргежок чугулазының дугайында чу-гаа болу бээр, херекти уламдыкты-рар удурланышкынарны анаа удур даады-ла тып алган турарлар. Нийти-герман чазак тургустунмаан шаанда, тайбың керээзин белет-кээр дээш кызып турган херээ чок деп чугаалап турарлар. Ынчалза-даа ындыг төгүлүг удурланышкы-нарны үндөүлөүлөрдиг деп көрүп болбас.

Шаанда АКШ-тын, Англияны болгаш Францияны чазактары дөрт күрүнелериниң тайбың керээзиниң төлөвилелин нийти-герман чазакты тургузарының мурунда белеткээри болдунуп болур деп санап турган-нар.

1947 чылда Лондонга 4 күрүнө-лериниң даштыкы херектер министр-лериниң чөвүлөлү хуралына чүвө чугаалап тургаш, Англияның даш-тыкы херектер министри мынча дээ: «Мээң чедип алыр деп чүткүп турган чүүлүм—ол болза, ийи бо-лушкуннарын харуга болурун, өс-күү чугаалаарга, герман чазакты тургузарының белеткели болгаш тай-бың керээзиниң белеткели харуга үргүлчүлөүн деп дугуржулгангы че-дип алыры болур, база ол керээниң белеткели доостуру билек бодунуң бодалдарын тайылбырлап болур гер-ман чазак бодунуң орунга туруп-кан турар. Мен ол ийи херек хару-

да үргүлчүлөүн дээрин барымдаа-лап турган мен».

Англияны чазаның бо бодалын АКШ-тың болгаш Францияны чазактары база хуваажып турган.

Тайбың керээзинге чүгө хостуг сонгулдаларны үндөүлөүлөрү тур-густунган парламентиниң тургусканы нийти-герман чазак ат салып болур дээрн тодаргай. Бистин кол хүлээл-гелеривистин бирээзи болза, ындыг хостуг сонгулдаларны чорударын дүргөлдери болур.

Ынчалза-даа бо айтырыгы дол-гандыр уламдыгышкыны маргыла-далар тайбың керээзин белеткээ-ринде ойталаарының өңчү болур ужурлук дээин ол эвес-тир. Тайбың керээзин белеткээри хамыктың му-рунда дөрт күрүнелериниң бодала-ры чөпшээреш алырдын кам-мааржыр, ону төңчү чокка-ла сон-гаарладып турбас ужурулук. Ону шажда-ла чугаалажып көрүп эгелээр ужурулук турган.

Ооң-биле кад Совет чазак тай-бың керээзин белеткээриниң бүгү чадаларында Германияны төлө-лөкчилерин калбаа-биле хандыдып кириери дээш туржуп турар. Моон сонгаар нийти-герман чазактыг тур-густунарына чедир тайбың керээзин белеткээринге Чөөн болгаш Барын Германияны төлөзөкчилерин хан-дыдып кирип болур ийик деп ол санап турар. Ынчаарга тайбың ке-рээзиниң шупту чугаалажып көрүү-шкүн болгаш хүлээп алышкынын нийти-герман сонгулдаларының үндө-үлөүлөрү тургускан нийти-герман ча-зактың киржилгези-биле чорудар ужурулук, база тайбың керээзин ний-ти-герман парламентини күштүг бодуруп бадылаарына кириер.

АКШ-тын, Англияны болгаш Францияны саналдары бо айтыры-гын шийтирлээрин улам узамдык-тырарын көргүзүп турла. Совет ча-зак Германия-биле тайбың керээзи-ни төлөвилелин белеткээриниң та-лазы-биле ажылды моон ыңай оза-лдамышкынар чокка эгелээрин са-налдап турар дээрзи моон көстүп турар-дыр.

Тайбың керээзиниң эгелей берген белектеленин фактызы боду-ла гер-ман айтырыгынын талазы-биле кат-тышкан ажылдык чаа, дыка чугула чадазынче бистин киргенивисти хе-речилээр ийик, ол ажылдык үезинде бис маргылаалык айтырыларның талазы-биле бар болуп турар мар-гылааларны ажып эрттип шыдаар ийик бис. Ол чорук Германияны ийи кезектериниң чокулажырына болгаш герман айтырыгына хамаар-жып турар чамдык айтырылгарны шийтирлээрин дүргөлдөүлөрү, ооң иштинде нийти-герман чазактыг тур-густунарына болгаш нийти-герман сонгулдалары чорударына идиг бээр ийик. Бо саналдарга дүшүрүп совет тээзлээр Германия-биле тай-бың керээзиниң үндөүлөүлөрү бот-тарынын неметин төлөвилелин, а ол ышкаш «Германия-биле тайбың керээзин белеткээриниң болгаш гер-ман тайбың керээзиниң талазы-биле тайбың конференцияны чылдырары-ның дугайында айтыры талазы-биле бодунуң төлөвилелин бо чөвү-лө хуралга дамчыдып берип тур.

Францияны, Англияны болгаш Каттышкан Штаттарыны мында олур-жуп турар министрлери бо санал-дарың талазы-биле боттарының са-нал-оналдары чугаалаар боор дээр-зинге совет тээзлөр идегеп тур. Тайбың керээзиниң белеткелен дүр-гөлдөүлөрү дугайында болгаш гер-ман тайбың керээзиниң талазы-биле тайбың конференцияны чылдыра-рының дугайында бистин дугуржуп алырмыс кончуг чугула болур ийик.

Бөгүн дээрги Бидонуң кылган медегелдериниң талазы-биле чүл дээрге, совет тээзлөр ооң дугайы-нда боттарының санал-оналын чуга-алаар апар. Бис дээрги Иденниң бө-гүңү медегеленин база чогуур кичээнгей-биле өөрөңдү көр бис.

Совет тээзлөр герман айтырыгга хамааржып турар өске айтырыл-галары талазы-биле боттарынын санал-дары баа-ла кириер дээрзин мен не-меп каар апар мен.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Спорт ажылынче сагыш салыр

Совет кижилерни, ылангыя өзүп орар анык салгакчыларны калык шыраак болгаш авангыр, Төрөөн чуртун камгалаарына кезээде белең болдурарына чер-черде тургустун-ган спорт нийтиледери улуг роль-дуг.

Ындыг турбуже, Өвүр районда профвиелд райкому, ВЛКСМ рай-кому район иштинге спорт ажылын организастап удуртур талазы-биле чөпшөс ажылдап турар. Чүл дээрге, районун сумулар болгаш колхозтар төптөринде спорттун эки-тура ний-тиледериниң чангыс-даа эге ор-ганизациялары организастатың тур-густунмаан болгаш мынчага чедир спорт марылдаанын кандыг-даа хевирлерин чорудуп көрбөс.

Эрткен чайын-на район төвүнге чангыс «Искра» деп спорттун эки-ту-ра нийтиледери арай деп организастап тургускан турган. Ол тургустун-ган организация спорттун эки-тура нийтиледери каш кижигүнөригге билеттер, «Искра» деп херек дем-дектери үлөп бергилээни-биле болуп каан боордан башка, херек кырында ооң кылкынан боттук ажылы база-ла көзүлбөс.

Шынында спортка ынакшылды-лар районда дыка хөй болгаш ооң ажылын организастап чорудары-ның аргалары-даа бар. Маана чүгө-лө үстүкү органның шимченгир, дигир удуртулгазы вегетинип турар. Мынчангаш спорт ажылын чугу-лага көрүп, спорттун эки-тура нийти-ледерин районун сумуларынга болгаш колхозтарына дарый ор-ганизастан тургузар талазы-биле бис туг хемчеглери ап чорударын түндө хамаарышкан организация-ларга сүмелээс чогуур.

Т. САРЫГ-ООЛ.

Яслини ынчаар тургустунас

Таңды районун Калинин аттыг келээ ажил-агый артелинге урулгар яслини эрткен чылдын майда ор-ганизастанган. Колхозка яслини ор-ганизастан чорук, не херээже-лери колхоз бодуругезинге идеп-кейлини-биле хаара тудар арганы берип, биче чаштарына культурулгү өзүлдөүлөү шийтирлеп рольду ой-наар ужурулук турган.

Ындыг болза-даа, яслини чүгө-лө ажыдып каан боордан башка, ооң дөргөлдөөн колхоз баштаар чер чоруптаан, материалдыг хандыр-газынче барык-ла кичээнгей салбайн келген.

Ясли бажынының ишти соок, печ-казы үрелик. Ясли ажылдакчылары бичи урулгары ол-ла ыштыг, соок кунда чөмөгерип турар. Яслиде ту-рар урулгарың саны эвээш хере-зинде-ле оларга орун-дежек чедиш-пейи турар.

Ясли ажылдакчылары урулгар-ның чурттагар, чөмөгерин чарып арыс-илги байдалга тургузарының улуу, харын боттарының дагааларын бол-гаш хаванынын ясли бажынының бир өрөзлинде ажаап турары кан-чап-даа таарышпас.

Яслиде урулгарың аш-чөм хан-дырылазынче колхоз баштаар чери база шоолуг-ла сагыш салбайн ту-рар. Бо үстүнде илерээ бүгү чөп-шөстөри шийтирлеп-биле чайла-дып, колхозта урулгар яслини чо-гууру-биле дерип чөпсөгүлөү чугу-ла.

А. ДОРЖУ.

Үрезиниң дарый тыптынар

Колхозка картофель болгаш ногаа культураларынын тарылгазын кай-бартыр, оорган эки дүжүттү чедип алыр дугайында база бир чугула сорулга салдынып турар. Ындыг турбуже, Барын-Хемчик районун «Ленин орун» колхоз картофель, ногаа үрезиниң амдыгаа чедир-ле тыптынып албааны дыка четтес.

Колхоз бо чылын 30 га картофель, 11 га ногаа тарың планныг. Ын-дыг-даа болза, картофель, ногаа үрезин ыракта четтес, чүгө 6 га черге олуртуп болур үрезин бар. Картофель, ногаа тарылгазын че-дишкениң чорудар төлөөде, оң үрезиниң баш бунурааг четчи-ри-биле тып алыр дээш колхозтун удурткучулары чугула сагыш салыр ужурулук.

К. БОРАНАП.

Харымсалгалыг редактор Д. О. БЕГЗИ.